

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «АДАПТИВНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ»

Москаленко Наталія, Ковтун Алла

Дніпропетровський державний інституту фізичної культури і спорту

Анотація

На основі аналізу науково-методическої літератури раскрыто использование учебной дисциплины «Адаптивное физическое воспитание» для подготовки специалистов в сфере физической культуры и спорта к работе с инвалидами. Показаны структурные компоненты и уровни готовности студентов к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного обучения.

Ключевые слова: адаптивное физическое воспитание, профессиональная подготовка студентов, готовность к профессиональной деятельности, инвалиды.

Annotation

Based on the analysis of scientific and methodical literature the use of discipline "Adaptive physical education" was revealed for the training of specialists in the sphere of physical culture and sport to work with disabilities. The structural components and levels of readiness of students to professional work in the conditions of inclusive education are shown.

Key words: adaptive physical education, professional training of students, readiness to professional activities, disabilities.

Постановка проблеми. Україна, як і все світове товариство, в останні роки приділяє велику увагу інтеграції осіб з особливими потребами у систему суспільних стосунків. У зв'язку з цим важливим завданням розвитку вітчизняної освіти є розширення практики інклюзивного та інтегрованого навчання дітей і молоді з особливостями психофізичного розвитку у дошкільних, загальноосвітніх і вищих навчальних закладах.

Водночас проблема підготовки спеціалістів для роботи з особами, які мають обмежені психофізичні можливості, потребує суттєвого удосконалення. Зміст такої підготовки повинен включати широкі знання з організації фізкультурно-спортивної діяльності інвалідів, особистий досвід подолання труднощів, самостійне досягнення індивідуальних результатів професійного зростання. Вивчення дисципліни «Адаптивне фізичне виховання» дозволить фахівцю бути компетентним у питаннях здійснення комплексної реабілітації і формування освітнього середовища інвалідів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання до роботи з інвалідами розглядалась у науковій літературі недостатньо. Лише в останні роки з'явилися роботи, в

яких безпосередньо чи у зв'язку із вивченням інших проблем досліджуються окремі питання підготовки фахівців з адаптивної фізичної культури. Зокрема, С.П. Євсєєв розглядає особливості розвитку адаптивної фізичної культури в системі вищої професійної освіти в Росії [4]. Р.В. Чудна характеризує стан і актуальні питання галузі фізичного виховання неповносправних в Україні та обґрунтовує структуру й зміст навчальної дисципліни «Адаптивне фізичне виховання» у системі вищої фізкультурної освіти [11]. Т.П. Бегідова розглядає основні питання адаптивної фізичної культури, її види, організацію і особливості проведення тренувального процесу та змагань серед інвалідів різних нозологічних груп [2]. Р.П. Карпюк аналізує проблеми підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання в Україні та особливості професійної підготовки фахівців для галузі адаптивної фізичної культури в зарубіжних країнах [5]. Ю.А. Бріскін досліджує теоретико-методичні основи спорту інвалідів як складової частини міжнародного олімпійського руху [3].

Однак, питання підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури до роботи з інвалідами потребують детального розгляду. Так, Р.В. Чудна зазначає, що «у сучасній Україні проблема

забезпечення галузі фізичного виховання, фізичної культури і спорту людей із психофізичними порушеннями спеціалістами вирішується за рахунок таких спеціальностей: викладач фізичного виховання, тренер із виду спорту, спеціаліст фізичної реабілітації” [11]. С. Матвеев, І. Когут і Л. Шульга вказують, що при високому рівні розвитку спорту інвалідів в Україні, відзначається недостатня кількість фахівців, котрі володіють необхідною кількістю знань і вмінь, здатних успішно працювати з людьми, що мають фізичні й розумові недоліки розвитку [7]. На думку Сватєєва А.В., Безкоровайної Л.В., сучасний стан підготовки майбутніх фахівців зазначеного напрямку не відповідає тим вимогам, які мають враховуватися при організації процесу фізичного виховання інвалідів [10].

При цьому Р.П. Карпюк вважає, що професіоналізм фахівця з адаптивного фізичного виховання має такі складові: професіоналізм діяльності й особистості майбутнього фахівця з адаптивного фізичного виховання; нормативну регуляцію; мотивацію на саморозвиток і професійні досягнення; рефлексивну самоорганізацію; творчий інноваційний потенціал особистості майбутнього фахівця з адаптивного фізичного виховання; належний рівень здоров'я, фізичних і психічних кондицій у майбутнього фахівця з адаптивного фізичного виховання [5].

Ю.М. Полулященко, О.П. Глоба визначають професійну компетентність фахівців з адаптивного фізичного виховання як інтегративну якість особистості, яка включає в себе готовність і здатність людини до здійснення педагогічної діяльності, що потребує наявності певних знань, умінь і навичок, з одного боку, і професійно-особистісних якостей – з іншого. При цьому науковці наголошують на формуванні спеціальної компетентності, у

якій відображається специфіка конкретної педагогічної діяльності [8].

Вказуючи на важливість підготовки фахівців для роботи з дітьми-інвалідами в умовах інклюзивного навчання, В.В. Рубцов зазначає [9], що для забезпечення індивідуальної освітньої програми кожної дитини педагог повинен оволодіти принципово іншими засобами організації навчально-виховного процесу. При цьому до професійних компетентностей педагогів у галузі інклюзивної освіти він відносить такі: знати психолого-педагогічні закономірності і особливості вікового і особового розвитку дітей з особливими потребами, що знаходяться в умовах інклюзивного освітнього середовища; здійснювати професійну самоосвіту з питань навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища; уміти проектувати навчальний процес для спільного навчання дітей з порушенням і нормальним розвитком; створювати коректувально-розвиваюче середовище в умовах загальноосвітньої установи для розвитку дітей з особливими потребами та їх однолітків, що нормально розвиваються; реалізовувати різні способи педагогічної взаємодії між всіма суб'єктами коректувально-освітнього процесу.

Таким чином, удосконалення викладання навчальної дисципліни «Адаптивне фізичне виховання» є необхідним для формування компетенцій і відповідних умінь фахівців у сфері фізичної культури і спорту для роботи з дітьми та молоддю в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання.

Мета статті: проаналізувати сучасні підходи до викладання дисципліни «Адаптивне фізичне виховання» для підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Результати та їх обговорення. Сутність і зміст підготовки

студентів до роботи з інвалідами визначають особливості діяльності в сфері адаптивної фізичної культури. Вимоги до професійної підготовленості й особистості фахівця завжди обумовлені специфікою професійної діяльності [4]. Нижче представлено деякі психолого-педагогічні відмінності у діяльності професіонала в галузі фізичної культури та адаптивної фізичної культури:

- суб'єктом педагогічної діяльності галузі адаптивної фізичної культури є людина з обмеженими психофізичними можливостями;

- професійна діяльність у сфері адаптивної фізичної культури великою мірою пов'язана із наданням допомоги цій категорії людей у формуванні позитивної самооцінки на основі створення для них ситуації успіху в руховій діяльності;

- у структурі діяльності педагога з адаптивної фізичної культури особливу роль набуває комунікативний компонент: перевага мовного (вербального) спілкування над невербальним при взаємодії з людьми з порушеннями зору, необхідність володіння мовою жестів при роботі з людьми з порушеннями слуху тощо, а також компонент гностики (пізнавальний) – у зв'язку з обов'язковим контролем змін у стані здоров'я людьми з обмеженими фізичними можливостями;

- для діяльності фахівця з адаптивної фізичної культури характерний більш високий ступінь психічної напруженості порівняно з діяльністю професіонала з фізичної культури;

- добір і використання педагогом з адаптивної фізичної культури фізичних вправ у процесі навчання техніки рухових дій, прийомів фізичної допомоги і страховки з урахуванням реальних можливостей учасників групи залежно від ступеня вираження дефекту (фізичного, сенсорного, психічного) є складнішим, ніж у фізичній культурі, завданням;

- професіонал з адаптивної фізичної культури обов'язково повинен реалізовувати індивідуальний підхід;

- необхідна перевага особистого критерію оцінки («сьогодні краще, ніж учора») над нормативним і порівняльним у діяльності педагога з адаптивної фізичної культури порівняно з діяльністю педагога з фізичної культури;

- заохочення зусиль і старань людей з обмеженими фізичними можливостями не меншою, а навіть більшою мірою, ніж їх реальних успіхів, обумовлено тим, що позитивної динаміки протягом тривалого часу може й не бути;

- відносини в системі «педагог-лікар» більш значущі для адаптивної фізичної культури, при цьому медичні знання є професійно важливими для фахівця у цій галузі.

Аналіз літератури з досліджуваної проблеми дав можливість виділити теоретичний і практичний блоки підготовки студентів до роботи з інвалідами.

Теоретична підготовка студентів до професійної діяльності здійснюється шляхом засвоєння теоретичного матеріалу лекцій щодо питань загальних основ адаптивної фізичної культури, загальних відомостей про різні нозологічні форми, а також особливості методики роботи з фізичного виховання при різних нозологічних формах.

Практична підготовка студентів здійснюється під час розв'язання на семінарських заняттях проблемних практичних завдань з оцінки і аналізу стану здоров'я і фізичного розвитку осіб з різними вадами, а також з розробки для них програм фізкультурних занять.

Одночасно з теоретичною і практичною підготовкою важливою частиною навчання студентів є самостійна робота, що включає пошук інформації та більш глибоке детальне засвоєння окремих питань курсу у вигляді вивчення

вітчизняних і міжнародних документів в галузі прав інвалідів, складання реферативних повідомлень з актуальних проблем адаптивної фізичної культури і блок-схем, що висвітлюють зв'язки певних явищ і процесів адаптивної фізичної культури.

З вищесказаного можна зробити висновок, що загальна технологічна система професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері фізичної культури і спорту до роботи в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання повинна відображати взаємодію теоретичної і практичної підготовки в поєднанні з пізнавальною та самостійною роботою, а завдяки створеним педагогічним умовам сприяти формуванню професіоналізму майбутніх фахівців.

Наступним етапом нашого дослідження є розгляд структури готовності майбутніх фахівців до роботи в сфері адаптивної фізичної культури. Готовність виникає внаслідок навчання і досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомлення мотивів і потреб у ній, об'єктивізації її предмета і способів взаємодії з ним. Структуру готовності фахівця з фізичної культури до роботи із особами з обмеженими фізичними можливостями можна розглядати як сукупність ціннісного, мотиваційного, когнітивного й особистісного компонентів, які взаємообумовлені та пов'язані між собою [5, 6].

В адаптивній фізичній культурі педагог, який використовує традиційні методи педагогічних впливів без належного урахування всієї життєдіяльності людини, її психологічних особливостей, часто працює, не досягаючи бажаного ефекту. При роботі з особами з обмеженими фізичними можливостями педагог повинен добре усвідомлювати, що його професійна діяльність може виявитися неефективною, якщо вона не буде побудована відповідно

до особистісно-орієнтованої концепції ціннісного ставлення до осіб зі стійкими відхиленнями у стані здоров'я. Тому у майбутніх фахівців з адаптивної фізичної культури необхідно формувати ціннісний компонент готовності до реалізації завдань професійної діяльності.

Мотиваційний компонент готовності виражає усвідомлене ставлення викладача кафедри фізичного виховання до роботи з особами з обмеженими фізичними можливостями. Цей компонент є базою, на якій конструюються основні якості педагога як професіонала, оскільки від того, чим мотивує викладач свою готовність до роботи, залежать досягнуті результати у навчанні і вихованні людей з інвалідністю.

Когнітивний компонент готовності педагога до роботи з особами з обмеженими фізичними можливостями об'єднує сукупність знань педагога про суть і специфіку цієї роботи. Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності, його характеризують обсяг знань, умінь і навичок викладача.

Як зазначає Р.В. Чудна [11], великого значення при роботі з інвалідами набувають професійно важливі якості особистості фахівця, тобто особистісний компонент готовності педагога до роботи з особами з обмеженими фізичними можливостями. До таких якостей відносять: сумлінність, емоційну стабільність і психологічну стійкість. В адаптивній фізичній культурі педагогу необхідний сильний характер: твердість, витримка, терпіння, уміння задовольнятися невеликими успіхами, стриманість у прояві емоцій, у рухах і поведінці. Великий виховний вплив мають зразкова поведінка, справедливе неупереджене ставлення до усіх членів колективу. При цьому абсолютно неприпустимим є висміювання будь-чиїх слабкостей з боку викладача. Важливо імпо-

нувати учням і керувати ними. Це можливо при живому захопленні своєю працею і вмінні ним ділитися. В адаптивній фізичній культурі особливо важлива похвала, але слід пам'ятати, що вона повинна бути завжди щирою та своєчасною, краще хвалити дію, вчинок, ніж особистість.

Відмінна особливість адаптивної фізичної культури – максимальне залучення до навчального процесу добровільних помічників та учасників: батьків або родичів учнів, старших учнів, усіх бажаючих. Таке збільшення тренерської команди одночасно полегшує проведення заняття, робить його цікавішим і водночас підвищує вимоги до викладача як до організатора. У зв'язку з цим викладачеві необхідно вирішувати ряд завдань: вибір волонтера, його інструктування, демонстрація волонтерів навчального матеріалу, надання йому можливості брати участь у виховному процесі, делегування відповідальності, нахнення волонтера на працю і творчість.

Як і в інших видах професійної діяльності [1], готовність майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання до роботи можна розглядати на декількох рівнях: низькому (елементарному), середньому (репродуктивному), високому (творчому).

Елементарний рівень характеризується поверхневими теоретичними і практичними знаннями основних методичних підходів до роботи з інвалідами різних нозологічних груп, недостатньою сформованістю особистісних якостей і мотиваційних орієнтацій у вигляді відсутності інтересу до роботи з дітьми та дорослими, що мають особливі потреби. Ціннісне ставлення до практичної роботи в цій галузі сформоване фрагментарно.

Репродуктивний рівень готовності характеризується достатньо сформованими професійно важливими особистісними якостями.

Студенти мають всі необхідні знання з адаптивного фізичного виховання, але не прагнуть до їх поглиблення, а також нечітко усвідомлюють мотиваційно-ціннісні орієнтації даної професійної діяльності. Вони не вміють самостійно визначати адекватні способи взаємодії в умовах реальної професійної діяльності і, в основному, репродукують елементи наявних методичних розробок.

Творчий рівень готовності характеризується наявністю різнобічних і повних знань і постійного прагнення до їх розширення, налаштованістю на працю, наявністю необхідних особистісних якостей, уміння поєднувати особисте і суспільне, здатністю до самоаналізу і саморегуляції, прагненням до вдосконалення умінь і навичок, чітко усвідомленою структурою професійно-ціннісних орієнтацій, сформованою позитивною мотивацією до навчально-виховної роботи з інвалідами, розвиненими вмінням застосування знань в мінливих ситуаціях педагогічної діяльності.

Отже, формування готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання здійснюється послідовно: від елементарного до творчого рівня.

Висновки. Аналіз науково-методичної літератури та особистий педагогічний досвід з досліджуваної проблеми дав змогу визначити сучасні підходи щодо викладання навчальної дисципліни «Адаптивне фізичне виховання»:

- необхідність ознайомлення студентів з психолого-педагогічними відмінностями у діяльності професіонала в галузі фізичної культури та адаптивної фізичної культури;

- взаємодія теоретичної і практичної підготовки студентів з адаптивної фізичної культури в поєднанні з пізнавальною та самостійною роботою;

- включення в структуру готовності фахівців до роботи з інвалідами ціннісного, мотива-

ційного, когнітивного й особистісного компонентів;

- поступове формування готовності фахівців до роботи з інвалідами – від елементарного до творчого рівня.

Перспективою подальших досліджень є теоретичне обґрунтування формування у студентів самостійності і творчого підходу шляхом використання на заняттях з «Адаптивного фізичного виховання» інноваційних педагогічних технологій для проектування спільного навчання дітей з порушеним і нормальним розвитком.

Література:

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды : В 2 т. Т. 1 / Б.Г. Ананьев. – М.: Педагогика, 1980. – 232 с.
2. Бегидова Т.П. Основы адаптивной физической культуры / Т.П. Бегидова. – М.: Физкультура и Спорт, 2007. – 192 с.
3. Бріскін Ю.А. Теоретико-методичні основи спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху : дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 / Ю.А. Бріскін. – Л., 2007. – 459 с.
4. Евсеев С.П. Государственный образовательный стандарт третьего поколения по адаптивной физической культуре / С.П. Евсеев, О.Э. Евсеева // Адаптивная физическая культура. – 2009. – №4(40). – С. 11-18.
5. Карпюк Р.П. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Р.П. Карпюк. – Київ, 2010. – 42 с.
6. Ковтун А. Визначення готовності викладача кафедри фізичного виховання до роботи зі студентами з обмеженими

- фізичними можливостями / А. Ковтун // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2011. – №2. – С. 119-124.
7. Матвеев С. Адаптивный спорт и олимпийское движение / С. Матвеев, И. Когут, Л. Шульга // Наука в олимпийском спорте. – 2006. – № 1. – С. 9–14.
8. Полулященко Ю.М. Специфіка підготовки фахівців з адаптивної фізичної культури до роботи зі студентами-інвалідами / Ю.М. Полулященко, О.П. Глоба // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. – 2013. – Вип. 23. – Ч. 2. – С. 59-67.
9. Рубцов В.В. Подготовка педагогов для инклюзивного обучения (Электронный ресурс). – www.unicef.org/ceecis/2.VitalyRUSSIAN.ppt
10. Сватъев А.В. Теоретичні аспекти підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до професійної діяльності у вищих навчальних закладах / А.В. Сватъев, Л.В.Безкоровайна // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. - № 1. – С.107-113.
11. Чудна Р.В. Обґрунтування структури та змісту навчальної дисципліни «Адаптивне фізичне виховання» в системі вищої фізкультурної освіти: дис... канд. наук з фіз.вих. і спорту: 24.00.02 / Р.В. Чудна – К., 2003. – 195 с.

